

پیشگفتار

تجربه تدریس نه ساله اقتصاد خرد در سطوح مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در ایران، این مطلب را به خوبی برای اینجانب اثبات کرده که به علت عدم تسلط به زبان خارجی بهتر است دانشجویان در مقطع کارشناسی منابع فارسی را به عنوان کتب اصلی و منابع خارجی را به عنوان کتب کمکی و حاشیه‌ای مورد استفاده قرار دهند؛ ولی در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری به علت نیاز به تعمق بیشتر در مطلب و کندوکاو نمودن در مباحث، لازم است که منابع خارجی به عنوان کتب اصلی مورد استفاده قرار گیرند و اگر هم منابع فارسی در این زمینه تهیه می‌گردد باید به عنوان کتب کمکی مورد استفاده قرار گیرند.

در مورد تهیه منابع فارسی برای دانشجویان دوره کارشناسی دو راه وجود دارد: اول اینکه منابع خارجی ترجمه گردد، دوم اینکه به تألیف کتب درسی اقدام شود. ترجمه کتب درسی در زمینه‌های اقتصاد خرد یا کلان، که در سالهای اخیر چاپ شده است، این نقص عمده را دارد که این آثار از مثالهای کاربردی و آمیخته با فرهنگ کشورهای غربی به خصوص امریکا پر است و این امر به این جهت صورت پذیرفته که مفاهیم پایه‌ای به خوبی در مغز دانشجو جای گیرد (البته آن‌طور که نویسنده کتاب مایل است). بدین جهت مطالعه ترجمه این کتابها از نظر فهم مثالهای فوق، که به کلی با فرهنگ ما بیگانه است، برای دانشجو بسیار مشکل و بعضاً بیهوده می‌باشد. بنابراین بهتر است که برای مقطع کارشناسی در زمینه‌هایی مثل کلیات و مبانی علم اقتصاد، اقتصاد خرد، اقتصاد کلان کتابهای مناسبی تألیف گردد تا اینکه ترجمه شود. ذکر این نکته ضروری است که کتابهایی که بدین صورت برای دانشجویان دوره کارشناسی تألیف می‌گردد حتماً باید از روش استفاده از

مثالهای مناسب و کاربردی برای تفهیم بهتر مطلب بهره جویند و نهایت سعی خود را بکنند تا مثالهایی ملموس از اقتصاد ایران را در خود جای دهند. البته فقر دانش تجربی در این زمینه و فقر تحقیقات کاربردی در زمینه‌های مختلف اقتصادی در ایران فعلاً اجازه استفاده گسترده از مثالهای آکادمیک و علمی از اقتصاد ایران را به مؤلفان نمی‌دهد. این نقص ان‌شاءالله در آینده با گسترش امر تحقیقات توسط دانش پژوهان علم اقتصاد برطرف خواهد گردید.

فقدان کتابی جامع به زبان فارسی و در سطح دوره کارشناسی که دربرگیرنده مباحث مربوط به تعادل عمومی و اقتصاد رفاه باشد، نویسنده را بر آن داشت که به دعوت سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی به تألیف چنین کتابی اقدام کند. بدین سان که به دعوت این سازمان (که عهده‌دار وظیفه تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهی است) از کلیه استادان درس اقتصاد خرد برای تألیف کتابی در این زمینه دعوت شد و پس از بررسی کلیه فهرستهای مطالب ارسالی قرار بر این شد که اینجانب به همراه همکار ارجمندم جناب آقای دکتر توتونچیان مشترکاً به تألیف یک کتاب درسی در این زمینه بپردازیم. اما تجربه ثابت کرد که برای تدوین سریع‌تر کتاب بهتر است که کار تألیف کتاب به دو قسمت شود بدین صورت که یک کتاب در مباحث مربوط به نظریه رفتار مصرف‌کننده و تولیدکننده توسط جناب آقای دکتر توتونچیان تألیف گردد و تألیف یک کتاب نیز در زمینه مباحث بازارها و تعادل عمومی و اقتصاد رفاه توسط اینجانب صورت پذیرد. در خاتمه باید از سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی که امکانات تألیف این کتاب را فراهم آورده‌اند تشکر کنم و از کلیه استادان محترم تقاضا کنم که با یادآوری کاستیها و پیشنهادهای سازنده خود، نویسنده را در کامل‌تر کردن مطالب کتاب یاری نمایند.

جعفر عبادی

مقدمه

این کتاب شامل مباحثی در قلمرو علم اقتصاد (در زمینه اقتصاد خرد) در سطح کارشناسی (لیسانس) است و در نتیجه به ارزیابی و تجزیه و تحلیل این مباحث براساس ارزشها و اصول اعتقادی نمی‌پردازد؛ زیرا این نوع ارزیابیها در قلمرو اقتصاد مکتبی است و خود بحث جداگانه‌ای را اقتضا می‌کند.

البته باید همواره این نکته مهم را در نظر داشت که بنای نظری مباحث اقتصاد خرد و یا کندوکاو نظری در سیستم بازار و نظریه قیمت، براساس مفروضاتی در مورد رفتار مصرف کننده و تولید کننده استوار شده است. بنابراین، هرگونه تغییر در این فرضیه‌ها تمام نتایج به دست آمده را نیز تغییر خواهد داد. به عنوان مثال اگر اصل حداکثرطلبی (به حداکثر رسانیدن سود در رفتار تولید کننده و به حداکثر رسانیدن مطلوبیت در رفتار مصرف کننده) را که یکی از مفروضات اصلی است، مخدوش سازیم، هیچ کدام از نتایج مبحث نظری رفتار مصرف کننده و یا تولید کننده، قابل استفاده نخواهد بود. اما بحث صحت و درستی، واقعی بودن و یا نبودن این فرضیه‌ها، در قلمرو «اقتصاد مکتبی» قرار دارد که خود موضوع بحث دیگری است. در همین جا باید به این نکته اشاره کرد که رفتار مصرف کننده و تولید کننده در بسیاری از ممالک جهان در واقع، بر مبنای فرضیه‌های نظری اقتصاد خرد بنا شده است (البته این واقعیت لزوماً به معنای حقیقت نیست). از اینجا، نقش و اهمیت درک چگونگی عملکرد بازار و نظریه قیمت که موضوع بحث اقتصاد خرد است، به خوبی روشن می‌شود؛ زیرا در واقع، این مکانیسم، وظیفه سازماندهی بازار و اقتصاد را بر عهده دارد و شناخت اجزاء آن (که همان اصول رفتار مصرف کننده و تولید کننده و عملکرد بازارهاست) در درک این سازماندهی و فهم عملکرد بازارها و کنترل آن

نقش مهمی دارد. بنابراین مطالعه اصول و مبانی این مکانیسم و سپس تعدیل این اصول بر مبنای مشاهدات عینی از ضروریات فهم چگونگی عمل بازار در کنترل اقتصاد است. به این نکته نیز باید اشاره کرد که به علت تبلیغات نظام فرو ریخته کمونیستی و سوسیالیستی و عملکرد نظام سرمایه‌داری، ممکن است این تصور قوت گرفته باشد که مکانیسم بازار (در مقابل مکانیسم برنامه‌ریزی) به معنای نظام سرمایه‌داری است؛ در حالی که چنین استنتاجی صحیح نیست. چرا که نظام سرمایه‌داری یعنی حاکمیت سرمایه، و مکانیسم بازار یعنی عملکرد آزادانه عرضه و تقاضا در تعیین سطح قیمتها و مقدار تولید؛ و در تمام اوقات، این دو به یک معنی نیستند. بنابراین مطالعه این کتاب می‌تواند در راستای این امر که «نحوه عملکرد مکانیسم بازار باید سنجیده شود و درک گردد» صورت گیرد، تا بتوان علت و معلولها را در این مکانیسم فهمید.

هر کتاب درسی در زمینه اقتصاد خرد، که امروزه توسط ناشران معتبر بین‌المللی منتشر می‌گردد، به تبع سلیقه مؤلفان، نظم خاصی را در بیان مطالب استاندارد درسی دنبال می‌کند که این نظم خاص می‌تواند بیانگر تفکر مؤلف در معرفی بازار و درجه اهمیت آن در سازماندهی و ساماندهی اقتصاد باشد. در تدوین این کتاب نیز نظم ذیل دنبال شده است:

فصل اول به معرفی اجمالی مکانیسم بازار پرداخته است و ضمن روشن کردن هدف کارکرد بازار به مشخص کردن نقاط قوت و ضعف آن می‌پردازد.

فصل دوم به بیان هدف بنگاههای تولیدی در چهارچوب تحلیلهای اقتصاد خرد و رفتار این بنگاهها برای رسیدن به این هدف می‌پردازد.

فصل سوم به بیان ساختارها و شکل‌های مختلف بازار کالا و خدمات پرداخته است و چهارچوبهای مختلف تحلیل بازار را که در فصول چهارم و پنجم و ششم به آن پرداخته می‌شود، از نظر درجه انحصار و قدرت رقابت روشن می‌سازد.

فصل چهارم به بررسی بازار رقابت کامل پرداخته و نحوه تعیین قیمت و مقدار تولید را در اوضاع بازار رقابت کامل در دو دوره زمانی کوتاه‌مدت و بلندمدت بیان می‌سازد.

فصل پنجم به بررسی بازارهای انحصار کامل پرداخته و ضمن روشن ساختن چگونگی تعیین قیمت و مقدار تولید در دوره‌های زمانی کوتاه‌مدت و بلندمدت و مقایسه آن با حالت بازار رقابت کامل به عوامل بروز و دوام بازارهای انحصاری پرداخته و طرق کنترل بنگاههای تولیدی انحصاری را شرح می‌دهد.

فصل ششم به تعیین قیمت و مقدار تولید در بازارهای رقابت ناقص اختصاص یافته است و یا به عبارت دیگر به بازارهایی اختصاص یافته است که نه ویژگی بازار انحصار کامل را دارند، و نه ویژگی رقابت کامل را. در این فصل سعی شده است که با توجه به سطح دانش دوره کارشناسی (لیسانس)، تا آنجا که مقدور است، کلیه طرحهای موجود بحث گردد. در پایان این فصل بررسی بازار کالا و خدمات به اتمام می‌رسد و از آنجایی که درآمد متقاضیان کالا و خدمات از فروش عوامل تولید در اختیار آنها تأمین می‌گردد، فصول هفت و هشت و نه، به بررسی بازار عوامل تولید می‌پردازد.

در فصل هفتم به بررسی تقاضا برای عوامل تولید در اوضاع مختلف بازار عوامل تولید و بازار کالا و خدمات پرداخته شده و سعی گردیده است که کلیه مدل‌های ممکن از نظر انحصاری و رقابتی بودن بازار کالا و خدمات و بازار عوامل تولید بررسی شود. هدف از این فصل شرح قاعده کلی تقاضای بنگاههای تولیدی برای عوامل تولیدی در راستای به حداکثر رسانیدن سود خود می‌باشد.

فصل هشتم به بررسی اصول و مبانی نظری عرضه نیروی کار پرداخته و فصل نهم نیز تلویحاً عوامل مؤثر در عرضه سرمایه را بیان کرده که این مقصود از طریق تعیین عوامل مؤثر در تعیین نرخ بازگشت سرمایه انجام خواهد پذیرفت.

پس از بررسی بازار عوامل تولید و بازار کالا و خدمات، فصل دهم به بررسی تعادل عمومی در اقتصاد با در نظر داشتن وضعیت تعادل در بازار ستاده و نهاده خواهد پرداخت و روشنگر این امر خواهد بود که لازمه تعادل عمومی در اقتصاد، برقراری شرایط کارایی است. فصول یازدهم و دوازدهم نیز به بررسی اقتصاد رفاه و توانایی بازار در وضعیت عملکرد کارآی سیستم اقتصاد و همچنین مواردی که بازار توانایی این امر را نخواهد داشت، خواهد پرداخت.